

Tunç, M. Ş. (1928/2014). İctimaiyat ve siyaset: Muassır Amerika içtimaiyatçılarından M[ösyö] Giddings'e göre içtimaiyat ve siyaset. M. F. Karakaya ve B. Karakaya (Çevrimyazı). *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 28. Sayı, 2014/1, s.401-405

**İctimaiyat ve Siyaset:
Muassır Amerika İctimaiyatçılarından M[ösyö] Giddings'e Göre
İctimaiyat ve Siyaset***

Mustafa Şekip [Tunç]

Çevrimyazı: M. Fatih Karakaya - Beyza Karakaya

Revue de métaphysique et de morale'in (1927) Teşrin-i Sani – Kanun-ı Evvel [Kasım-Aralık] nüshasında R. Jézéquel imzasıyla Amerika içtimaiyatçıları ve bunlardan bilhassa M[ösyö] Giddings'in** içtimaiyatı hakkında altmış sayfalık tenkidî bir tetkik intişar etmiştir.*** Makalenin birinci faslı “Amerika içtimaiyatçıları”na, ikinci fasıl bunların serfirazı olan M[ösyö] Giddings'in kabul ettiği “içtimai mevzu ile usul, sistem-i tasnif ve istatistik”e, üçüncü fasıl yine aynı içtimaiyatçının “cemiyetin teşekkül ve tekamülü”nü tarz-ı telakkisine, dördüncü fasıl “tarih hakkındaki nazariyeler”ine, beşinci fasıl “tatbikî içtimaiyat”ına tahsis edilmiştir.

Karilerin çoğunu içtimaiyatın tatbikatı ve bilhassa siyasette olabilecek hizmeti alakadar ettiğinden biz de burada M[ösyö] Giddings'in sadece “siyaset ve içtimaiyat” hakkındaki mütalaalarını nakledeceğiz. Yalnız bundan evvel Amerika içtimaiyatçılarının ne suretle tasnif edildiklerini görmek lazımdır. R. Jezekele'in tetkikine göre Amerika içtimaiyatçıları başlıca iki cereyan hâkimdir: realizm, nominalizm. Realistler Auguste Comte ve Durkheim içtimaiyatının, nominalistler de Tarde ananesinin Amerikan moralizm ve dogmatizmine bürünmüş muakpleri sayılıyor. M[ösyö] Giddings'in içtimaiyatı ise nominalist cereyanı temsil edenler meyanına idhal olunabiliyor. Mamafih bu müellif Spencer ve Durkheim'lara muhalif olduğu gibi Tarde'a da muhaliftir.

Hemen bütün Amerika içtimaiyatçıları gibi M[ösyö] Giddings de pragmatist olduğundan içtimai hadiseleri bir his veya fikir mevzuu olarak değil fiil mevzuu halinde tetkik eder. Bu mezhebe göre bilmek, bir fiil vasitasına sahip olmak hal ve mevkie göre aksülamellerde bulunmaktır. Daha doğrusu her şey tecrübe olduğu gibi ferdin kendisi de tecrübenin bir anından başka bir şey değildir. Binaenaleyh içtimaiyat da “maşeri şuur”un değil “maşeri fiil” yahut “maşeri hatt-ı hareket”in ilmi olacaktır. Şu kadar var ki her ilmî usul gibi

* Mustafa Şekip [Tunç], “İctimaiyat ve siyaset: Muassır Amerika içtimaiyatçılarından M[ösyö] Giddings'e göre içtimaiyat ve siyaset”, *Hayat Mecmuası*, Cilt: 3, Sayı: 60, 19 Kanun-ı Sani 1928, Ankara, s. 6-7.

** Franklin Henry Giddings (1855-1931) Amerikan sosyolojisinin kurucu isimlerinden ve Columbia Üniversitesi'nde kurulan ülkenin ikinci sosyoloji bölümünün ilk başkanıdır.

*** R. Jézéquel, “Les Théories Sociologiques Récentes Aux États-unis: La Sociologie de M. Giddings”, *Revue de Métaphysique et de Morale*, Cilt 34, Sayı 4, s. 489-548.

içtimaiyat usullerinin sadece birtakım taharri [araştırma] tarzlarından ibaret olmayıp felsefi bir vaziyeti istilzam ettiği [lüzumlu kıldığı, gerektirdiği] unutulmamalıdır. Fazla olarak içtimai hadiseler arasındaki münasebetler mihaniki hadiseler beyninde olduğu gibi mutlak surette kat'i olmayıp ihtimalîdirler. Cemiyet tekamül eden kuvvetlerin bir muvazenesidir. Bu kuvvetler hayr olduğu kadar şer de yapmak arzusundadırlar. Her cemiyette nizam ve vifak [uyum] anasırı yanında bir de anarşi ve nifak unsurları bulunur ki bunların ahlâkî iradelerini mutlak bir kutsiyetle evvelden keşfetmek mümkün değildir. Bunun için bulunabilecek “içtimai kanunlar” ancak ihtimalî olabilirler.

İçtimaî icbar bir halk gidişi, bir de devlet gidişi olmak üzere iki tarzda vaki olur. Her devlet gidişi daima yeknesaklığı istihdaf eder [hedefler]. Halk gidişi ise zümrevî örf, adet ve teamülleri ile dağınıklık içindedir. Bunun için iki gidiş arasında daimi bir çarpışma eksik değildir. Mesela devlet, esrarı, alkolü, afyonu bir kanunla men eder; fakat halk gidişinin birçok zümreleri bu yeknesaklığa girmek istemez. Mamafih devletin vazifesi ekseriyetin nef'ine [çoğunluğun yararına] karşı müteşebbis bir rol oynamaktan şaşmamaktır. Halk gidişi her ne kadar muhafazakâr ve hükümete çok kere muhalif bulunursa da cansız ve ruhsuz bir şey olmadığından er geç devlet gidişine yetişebilecek ve hatta geçecek bir elastikiyettir. Elverir ki devletin gidişi aykırı ve büsbütün vakitsiz olmasın.

M[ösyö] Giddings eski dünya iktisatçılarının “yorganı ayağına göre uzat” vecize-i iktisadiyesine taban tabana zıt bir kanaattedir. Önce bir hayat tipini yaratan istihsal [üretim] değil istihlaktır [tüketimdir]! İktisatçıların istihsalı istihlake takaddüm ettirmek hatalarına hem ruhi, hem de tarihî hadiseler şahitmiş! İnsan her türlü istihalden evvel tabiatla beslendiği gibi ihtiyaçlar istihalden evvel tekessür ve tenevvü etmişlerdir. Binaenaleyh konfor ve lüksü mefkûre yapmış bir maişet tipi cehdi sayesinde istediği istihsalı yaratabilir. Bunun aksine zahib olmak [aksini düşünmek] ruhî ve tarihî bir hatadır!

Bu içtimaiyatçıya göre acaba devlet nedir? Halledilmesi bundan daha nazik bir mesele yoktur. Evvela o kadar muhtelif şekiller alır ki tarifi müşküldür. Mamafih hangi cemiyet ve hangi devirde tetkik edilirse edilsin görülür ki devlet iktidarının teşekkülü daima mevcut ahval ve şerait karşısında çabuk ve iyi hareket etmesini bilen mahir küçük bir insan zümresinde toplanır. Hakim olan daima ekalliyettir [azınlıktır]. Demokraside bile devlet mahdut fertlerin elindedir. Yalnız buradaki iktidar daha az indî [özel, kişisel] ve ef'âlden [fillerinden, eylemlerinden] hesap vermeye mecburdur. Teşriî ve icraî devlet [yasama ve yürütmeyi gerçekleştiren devlet] yanında vekillerini kontrol edebilmesi dolayısıyla efkar-ı amme [kamuoyu] en yüksek bir iktidara malik gibi görünürse de hakikat-i halde o da tesiri büyük, adedi küçük bir ekalliyet [azınlık] ile idare olunur.

Devlet, hâkimiyete sahip bir uzviyettir [organizamadır]. İptidai cemiyetlerde hakimiyet dinî bir membadan yani “mana”nın bazı fertlerde kaidelerini iyi bilmediğimiz bir tarzda temerküz etmesinden neşet eder. Bundan sonra ve mantiken ırsî bir hukuk-ı ilahiye tasavvuru zahir olur ki devlet yeni zamanlara kadar tek bir şahsın mutlak bir iktidarı şeklinde yaşamıştır. Bununla beraber “mutlak iktidar” tabiri sahih değildir, çünkü hakikatte devlet asla mutlak bir iktidara sahip olmamıştır. Çünkü onun iktidarı, tabiatın kanunlarıyla daima tahdit edildikten başka, içinde bulunduğu umumi ahval ve icabatı [gerekleri] ref’ edemediği [ortadan kaldıramadığı] gibi komşularına hürmete de mecburdur. Fantazyalar yapmak istese bile kendi tebaasında hudutlar bulacağından nihayet akıl kanununa az çok uyacaktır. Bunun için devlet, mutlak iktidar tesmiye edilen hayalî bir iktidar ile kuşanmış değildir. O daha ziyade “siyaseten taazzuv etmiş [branşlaşmış, şekillenmiş] ve siyaseten müstakil bir ahali içinde ferdî veya maşerî bir şekilde hâkim beşerî bir iktidardır.”

Devletin iktidara sahip olması kendisine hak vazifeler tevcih eder. Devlet esas itibariyle ancak maşeriyet [toplumsallık] için mevcut olmalıdır. Devletin hakları vazifelerini ifa için vasıtalarından başka bir şey değildir. Devlet, etvar [tavırlar] ve harekâtından mesuldür. Kendisini müdafaa için devletin yalnız düşmana değil kendi tebaasına bile kuvvet kullanmak meşruiyetini bu mesuliyetten alır. Bu hakkın da yegane hududu serbest düşünme ve serbest söyleme sahası olup bu iki hürriyeti idame etmekle mükelleftir. Bu haklara mukabil vazifeleri ferdî, maşerî hürriyeti, mülkiyeti, kıymetleri ilh. himaye etmek, medeniyeti artırmak ve teşebbüslerinde fiilen müessir olmaktır.

Devletin bu telakkisine hem sosyalistler, hem fertçiler muhaliftirler. Sosyalistlere bakılırsa bugünkü içtimai nizam berbattır: mülkiyeti himaye değil ref’ etmek [ortadan kaldırmak] lazımdır. Fertçilere göre devlete teşebbüslerde bulunabilmek hakkı verilmemeli, fert kendisine iyi görünen her şeyi istediği gibi yapmalı. M[ösyö] Giddings bunlara cevap olarak hiçbir şûriş [karışıklık, düzensizlik], cemiyeti yeniden ihya edemez, tekamül velev ki pek ağır görünse bile bir şûriş ile zorlanıp kesredilmemelidir [kesintiye uğratılmamalıdır], dedikten sonra bu tekamülü kendi haline bırakmayıp şuurlu ve ahlaki kılmak icap ettiğini ilave eder. Binaenaleyh devletin rolü terbiye olmalıdır. Aklî bir terbiye çocuğa hürriyetini bırakmak şartıyla mefkurevî gayelere sevk etmekle mükellef olduğu gibi millet ve vatanın tekamülü de bir dereceye kadar mesul devletin elleri arasındadır. Binaenaleyh buna hürmet ve rehberlik etmekle mükelleftir.

İçtimaiyat, siyaset hakkında rey ve mütalaada bulunabilir mi? sualine karşı M[ösyö] Giddings kuvvetle “evet” demekle beraber bu ilmin siyaset ilmini yenileştirecek ve devlet adamlarının icraatını tayin edecek kadar vasi’ bilgiler

iktisap etmediğini ve fakat bazı meselelerde, mesela harp davasında hiç korkmadan hiç tereddüt etmeden tam bir mahkumiyet hükmü verebilir.

Malumdur ki harp umumiyetle mahkum edilmiş değildir. Harbi doğru ve haklı gösterenler onda içtimai ve ahlaki bir fayda bulurlar. Mahkum edenler de onu hala ebedi ve izalesi imkansız sanırlar. Cihanşümul bir sulh acaba şayan-ı arzu mudur? Arzu edilse de mümkün müdür? İçtimaiyat işte bu iki suale cevap vermekle mükelleftir. Bu bapta ilk ciddi tetkik Spencer tarafından yapılmıştır. Spencer'a göre beşerin tam tekamülüne en müthiş hail harptir. Beşer ırkının iyileşmesi imkanına inanan bu filozof bu iyileşmeyi insanlardaki sempatinin artmasında görmektedir. İçtimai heyetleri birbirlerine temasa ve itilaflar akdine, gittikçe daha vasi' cemiyetler teşkiline mecbur etmesi dolayısıyla harbin faydalı bir rol oynadığı muhakkaktır. Yalnız bu fayda kaç mal olur? Harbin kıydığı canlar, harap ettiği servetler ve bozduğu ahlaklar temin ettiği faydayı hesapsız bir derecede aşmaktadır. M[ösyö] Giddings bu noktada Spencer'ın harbin tekamülde ifa ettiği vazifeyi tasvir eden satırlarını aynen naklettikten sonra tekamülün fabrika mamulâtı gibi imal edilemeyeceğini söyler. Muhtelif tesalüp [çaprazlama birleşme] imkanlarıyla vücut bulan vahdette kesreti ihtiva eden cemiyetin inkişaf ve tekamülü, her şeyden evvel hürriyet ve zaman ister. Bunu tacil etmek [öne almak] mümkünse de semerat [elde edilen ürünler] elden gider, çünkü nüma [gelişme] halinde bulunan cemiyetin incelik ve metaneti [sağlamlığı] bozulmuş olur. Seri [hızlı] semereler almak isteyenler için harp en bereketli bir teşebbüstür. İyi terbiye edilmiş bir ordu birçok akvamı [kavimleri] birbiriyle tamamlamak ve yeknesaklaştırmak için en iyi bir alettir. Yekpare ve mehîp [heybetli] olan bu semereye erişilebilirse de neticede tekamül kesredilmiş [kesintiye uğratılmış] olmaktan hali kalmayacağı gibi elde edilecek medeniyet de mütemadi [sürekli] bir tekamülün temin edeceği medeniyete nispetle çarnaçar [ister istemez] daha kaba ve gayri mükemmel olur. "Harbin gerek milli hayat içinde gerek ırk ve sınıflar arasındaki menfaatlerde olması icap eden nazik intibakları ikmal ettiği fikrini doğru ve haklı gösterebilecek tarihî hiçbir vesikaya malik değildir."

Hakikat-i halde iyileşme ancak ağır bir içtimai tekamüldedir. Harp, içtimai tamamıyeti tacil edebilirse de bunda muvaffak olduğu nispette hayat tamamıyetinin tabi olduğu namütenahi intibakları men veya tehir eder.

Harp, içtimai bir manasızlık, bir terslik olsun: pekala, fakat kalkabilir mi? Harbi John Dewey ve M[ösyö] Giddings gibi içtimai kanunların haricinde addetmek ve gayrimeşru görmek mümkün müdür? Burada harbin sebepleri nedir? meselesiyle karşılaşırız. Harbi münhasıran iktisadi sebeplere atfetmek zebanzet [herkesçe söylenir] olmuştur. Vakıa büyük iktisadi menfaatler, büyük sanayi, müstemlekecilik [sömürgecilik] gibi amiller [etkenler] harplerin sebepleri gibi görünüyorsa da içtimaiyatçılar diğer amilleri de gözden kaçır-

mamalıdırlar. M[ösyö] Giddings'e göre bu amiller psikolojik nevidendir. Bu amiller olmadan harp vuku bulmaz. Esasen bir harbi tahrik ve isticlab için efkar-ı amme tesadüfen değil bilakis muayyen bir istikamette ve askerî bir mekanizma arasından infilak edecek gibi ihzar ve ammenin gazabı idare edilebilir. Bir millet hakikat-i halde iyice muayyen bir maşeriyettir [toplumsallıktır]. Azaları itiyatlar [alışkanlıklar] kazanmış, kendisine has bir zihnî teşekkül temin etmiş olmaları hasebiyle muayyen birtakım tiplere mutabıktırlar [uygundururlar]. Bu tipler halk üzerinde millî nüfuzları olan şahsiyetlerin taklidinden husule gelmişlerdir. Onun için halk ekseriya gayr-ı meşur olarak [suurunda, farkında olmadan] ancak bunların düşündüklerini düşünür, bunlar gibi hareket eder. Binaenaleyh milyonlarca halka model olan bu mahir ve ibtikari [özgün] şahsiyetleri içtimai amillerden addedebiliyoruz. Halk serbest hareket ettiğini zannederken hep bunların tesirleri altındadır. Bu nüfuza sahip olanların ekseriyeti de aynı zamanda siyasi iktidara sahiptirler. Bunların iradeleri bir dereceye kadar umumi irade yani milletin sesidir. Bu adamlar hiçbir diktatörlüğe lüzum görmeden yalnız ruhi tesirleriyle umumi hisleri idare ettiklerinden bin-netice harp ve sulhun sebepleridirler.

İşte devlet adamları için tehlikeli bir nazariye. Bunlar hiçbir cebir ve tazyik yapmadan hiçbir fiile müracaat etmeden sözleri, fikirleri, şahsi mükalemeleri, vaz' ve tavırlarıyla da müessir oluyorlar demektir. O halde her fert bunların etrafında ve bunların şahsiyetlerinden çıkan şualarla hareket ediyorlar. Yaptıklarıyla olduğu kadar buldukları haller ile de etraflarına müessir olan bu şahsiyetler iyi ve kötünden mesul olduklarına nazaran, sultası binlerce fertlere şamil olan devlet ricalinin mesuliyeti artık bir düşünölsün!

M[ösyö] Giddings muvazene-i düveliye sistemini harplerden içtinaba [kaçınmaya] hadim olan [hizmet eden] iyi bir vasıta gibi görüyor. Çünkü onca içtimai hayat bir tesavi [denklik, eşitlik] değil, bir tevazün-i kuvvadır [kuvvetler dengesidir]. Bu nazariyeye göre tehalüfleri [aykırılıkları] tevhit etmek [birleştirmek] imkansız bir teşebbüstür, tehalüfleri tesadümden [çatışmadan] korumak için en iyi çare tevazünleri [dengeleri] bulmaktır. Muvazenet-i düveliyeler [devletler arası dengeler] bizzarure [zorunlu olarak] mü'telifler [anlaşanlar, yakınlaşanlar] arasında müzakere ve münakaşaları ve binnetice [sonuç olarak] teemmülü davet edeceğinden bu tarz münasebet dairesinde harp çok eşkal edilmiş [müskül hale getirilmiş, zorlaştırılmış] olur. Çünkü harbin en büyük düşmanı akıl ve zekadır.

Elhasıl bu müellife nazaran sulh isteyenler şark ve garbın sinai iktidarları arasında vasi' bir tevazün tesis etmeyi aramalıdırlar. Bu şart kuvveden fiile çıkarılabilirse günün birinde bir insan parlamentosu teşkiline muvaffak olunacaktır.

Amerika içtimaiyatçısının "terakki" hakkında ne düşündüklerini bir başka makaleye bırakıyorum.